

Chińskie starania o większe wpływy w Azji Centralnej

Marcin Przychodniak

Szczyt ChRL – Azja Centralna, który odbył się w maju br. w Xi'an, potwierdził dążenie Chin do wzmocnienia obecności w regionie kosztem Rosji. Sprzyja temu m.in. sceptyczny odbiór rosyjskiej agresji na Ukrainę w państwach Azji Centralnej. Silniejsze zaangażowanie polityczne i w sektorze bezpieczeństwa ma jednocześnie potwierdzać wizerunek ChRL jako stabilizatora sytuacji międzynarodowej. Aby równoważyć wpływy rosyjsko-chińskie, wskazane jest przyspieszenie wdrażania przez UE projektów inwestycyjnych w regionie oraz intensyfikacja, wraz z USA, dialogu z państwami Azji Centralnej, szczególnie w sprawie szczelności sankcji przeciw Rosji.

W optyce ChRL relacje z państwami Azji Środkowej mają istotne znaczenie gospodarcze (import gazu ziemnego z Turkmenistanu czy ropy z Kazachstanu) i w zakresie bezpieczeństwa (stabilizacja Afganistanu), a także stanowią ważny element rozwoju relacji z Rosją. Powstanie w 2001 r. Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SzOW) miało usprawnić współdziałanie Rosji i Chin w regionie. Nierównowaga ich potencjałów spowodowała jednak [nieefektywność SzOW](#) dla realizacji chińskich interesów, w tym stabilizacji Azji Centralnej. Chiny, zdając sobie sprawę z ograniczeń w [projekcji siły](#), akceptowały nieformalny podział obowiązków, w ramach którego odpowiadały za współpracę gospodarczą, zaś Rosja – za kwestie polityczne oraz ewentualne interwencje „stabilizacyjne”. Przykładem tej współpracy była [interwencja w Kazachstanie](#) w 2022 r.

Dla ChRL istotny był nie tylko wzrost eksportu do Azji Środkowej i importu surowców energetycznych, ale również wsparcie elit państw regionu w utrzymaniu władzy. Było ono realizowane m.in. poprzez projekty infrastrukturalne (np. budowę kazachskiego odcinka autostrady Lianyungang–Petersburg), a także wspólne ćwiczenia aparatu bezpieczeństwa i policji. W 2022 r. wymiana handlowa ChRL z Kazachstanem, Uzbekistanem, Kirgistanem, Tadżykistanem i Turkmenistanem była warta ponad 70 mld dol. (najwięcej w historii), a wartość chińskich inwestycji w ostatnich 30 latach wyniosła ponad 14 mld dol. W 2013 r. w Kazachstanie Xi Jinping ogłosił lądowy wymiar inicjatywy

„Pasa i Szlaku”, w tym rozwój połączeń transportowych z UE. ChRL wykorzystywała również [chaotyczne wycofanie USA z Afganistanu](#) w 2021 r. do zaprezentowania w społeczności międzynarodowej własnego zaangażowania dyplomatycznego w Azji Środkowej jako czynnika stabilizującego.

Zmiany po rosyjskiej agresji na Ukrainę. Atak na Ukrainę skomplikował współpracę rosyjsko-chińską w SzOW, m.in. ze względu na wzrost obaw państw Azji Centralnej przed neoimperialną polityką Rosji, a także z powodu braku konsensusu w ramach [Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym](#). Sceptycyzm państw regionu wobec działań Rosji i jej rosnąca zależność od ChRL stanowią szansę, aby Chiny wzmocniły obecność gospodarczą, polityczną i wojskową w Azji Środkowej, a także pozycję w społeczności międzynarodowej, m.in. dzięki uzyskaniu poparcia dla Globalnej Inicjatywy Rozwoju czy [Globalnej Inicjatywy Bezpieczeństwa](#). Ważnym elementem są w tym kontekście deklaracje państw regionu o wsparciu dążenia ChRL do [przejęcia Tajwanu](#). Sygnałem rosnących chińskich ambicji w Azji Środkowej była wypowiedź Xi podczas spotkania z Władimirem Putinem na szczycie [SzOW w Samarkandzie](#) w 2022 r., która dotyczyła konieczności uwzględniania przez Rosję chińskich interesów w regionie. Przed szczytem przewodniczący ChRL, podczas oficjalnych wizyt w Uzbekistanie i Kazachstanie, pierwszych po zniesieniu przez ChRL restrykcji pandemicznych, złożył też deklaracje wsparcia

podmiotowości państw regionu. W styczniu 2022 r. stosunki Chin z Turkmenistanem zostały podniesione do rangi strategicznego partnerstwa. Zintensyfikowano również prace nad częścią zawieszonych chińskich inwestycji w regionie, w tym np. połączeniem kolejowym między Chinami, Kirgistanem i Uzbekistanem. Doszło też do [aktywizacji](#) w relacjach z Afganistanem (choć bez dyplomatycznego uznania rządu talibów), gdzie wizytę w marcu 2022 r. złożył ówczesny minister spraw zagranicznych Chin Wang Yi.

Efekty szczytu. Szczyt Chin – Azja Centralna (18–19 maja br.) wzmocnił wizerunek ChRL jako aktywnego podmiotu w regionie. Zwiększył m.in. przekonanie przywódców państw Azji Środkowej, że Chiny wspierają ich suwerenność. Strona chińska nadała spotkaniu specjalną oprawę, nawiązując m.in. do tradycji Jedwabnego Szlaku. Zawarto rekordową liczbę ponad 80 porozumień, także przy okazji wizyt dwustronnych, które złożyli przywódcy większości państw uczestniczących w szczycie (oprócz Turkmenistanu). W wymiarze wielostronnym ustanowiono zasadę spotkań na najwyższym szczeblu jako mechanizmu regularnej komunikacji Chin z państwami regionu. Kolejny zjazd odbędzie się w 2025 r. w Kazachstanie. Prowadzone będą również rozmowy w sprawie dalszej instytucjonalizacji współpracy, tj. utworzenia sekretariatu Chin – Azja Centralna (najpewniej w ramach MSZ ChRL). Chiny miały (zarówno na forum wielostronnym, jak i w ustaleniach dwustronnych) zaoferować regionowi wsparcie finansowe o wartości ponad 3 mld euro, zadeklarować przyśpieszenie współpracy w zakresie handlu elektronicznego, lotnictwa cywilnego i ułatwień celnych, a także uzyskać od Uzbekistanu zapewnienie utrzymania dostaw gazu. Istotną nowością było podkreślenie przez Xi potrzeby ściślejszej wielostronnej kooperacji w sferze bezpieczeństwa. Nie ujawniono szczegółów tej propozycji, ale będzie się ona zapewne koncentrować na wzmocnieniu współpracy organów policyjnych, w tym ćwiczeń antyterrorystycznych, które zostały zawieszane podczas pandemii. Na tematyce bezpieczeństwa szczególnie koncentrowały się komunikaty po spotkaniu Xi z przywódcami Kirgistanu i Tadżykistanu, w których zapowiedziano m.in. wspólne ćwiczenia wojskowe.

Deklaracje polityczne ze szczytu (w tym wspólne oświadczenie wszystkich uczestników) wskazują, że państwa Azji Środkowej akceptują chińskie koncepcje globalne, w tym GIR i GIB, a także popierają „pokojowe zjednoczenie” Tajwanu z ChRL, co wyraził wprost m.in. prezydent Kazachstanu. Chiny unikały antyamerykańskiej retoryki, a także odniesień do relacji z Rosją, nie chcąc prawdopodobnie stawiać uczestników szczytu – starających się prowadzić zbalansowaną politykę – w kłopotliwej pozycji. Nie poruszano również np. kwestii [Sinciangu](#), gdzie dużą część osób prześladowanych przez ChRL stanowią Kazachowie i Tadżykowie. Współpraca w walce z Islamskim Ruchem Wschodniego Turkiestanu (regionalną organizacją separatystyczną) została wymieniona wprost

jedynie w komunikacie po spotkaniu Xi z przywódcą Kirgistanu.

Wnioski i perspektywy. Większa aktywność ChRL w rozwijaniu współpracy politycznej i bezpieczeństwa z państwami Azji Centralnej nie stanowi przełomu w chińskiej polityce zagranicznej, zwłaszcza w kontekście [stosunków z Rosją](#). ChRL nadal traktuje je priorytetowo, ale próbuje wykorzystać słabość Rosji do zwiększenia własnego wpływu na sytuację w Azji Centralnej. W ocenie Chin Federacja Rosyjska nadal odgrywa istotną rolę w regionie (także z perspektywy państw Azji Środkowej), ale jej obecne problemy pozwalają tę pozycję stopniowo ograniczać. Efektem ma być również większa niezależność Chin od Rosji w kontekście stabilizowania sytuacji w regionie. Nie oznacza to jednak gotowości i woli ChRL do prowadzenia operacji strictly wojskowych (np. na rzecz utrzymania władzy przez obecnych przywódców), choć rozwój współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa może oznaczać dążenie do uzyskania takich możliwości.

Szczyt Chin – Azja Centralna był także kolejnym elementem wzmocnienia statusu ChRL w kontaktach z państwami rozwijającymi się, w tym pozyskiwania partnerów w sytuacji intensyfikacji rywalizacji z USA. Utworzenie stałego mechanizmu spotkań na najwyższym szczeblu będzie przedstawiane społeczności międzynarodowej jako stabilizacyjny efekt polityki Chin, także w kontekście trudnej sytuacji gospodarczej i społecznej w Afganistanie.

Z punktu widzenia UE działania Chin oznaczają konieczność przyśpieszenia realizacji inicjatyw rozwojowych zaplanowanych w Azji Centralnej. Mają one odciągać państwa regionu od współpracy z reżimami autorytarnymi, ale także stanowić element dywersyfikacji dostaw do UE surowców, metali ziem rzadkich itp. Może się to odbywać w ramach programu [Global Gateway](#), którego częścią jest zarówno umowa (mapa drogowa) zawarta 18 maja br. przez KE w Kazachstanie, a dotycząca m.in. pozyskiwania metali ziem rzadkich, jak i projekt finansowania rozbudowy elektrowni wodnej w Tadżykistanie (zapora Rogun). Istotna jest intensyfikacja dialogu politycznego wzmocniającego poczucie bezpieczeństwa i suwerenność państw regionu, prowadzona w koordynacji z USA. W te działania należy w większym stopniu włączać powołanego w 2019 r. Specjalnego Przedstawiciela UE ds. Azji Środkowej. Elementem współpracy z USA powinna być również identyfikacja możliwych mechanizmów obchodzenia sankcji przez państwa regionu, prawdopodobnie przez podmioty współpracujące w tej sferze z ChRL. W zależności od konkretnych przypadków mogłoby to pociągnąć za sobą rozszerzenie sankcji na poszczególne podmioty z Azji Centralnej. Negatywne efekty tych działań powinny być równoważone przez przekaz koncentrujący się na zyskach ze współpracy gospodarczej z UE i ze wsparcia politycznego udzielanego przez nią państwom regionu, zachęcając je do zmniejszenia kooperacji z Rosją i Chinami.